

TERROR, DİN VƏ SIYASƏT

İkili standartlar və reallıqlar

Sadiq MİRZƏYEV,

*Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin
Dini maarifləndirmə işinin təşkili şöbəsinin müdiri*

AÇAR SÖZLƏR: *terror, din, İslam, islamofobiya, dini motivli terror.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *террор, религия, ислам, исламофобия, религиозно
мотивированный террор.*

KEY WORDS: *terror, religion, Islam, Islamophobia, religiously motivated terror.*

Giriş

Bir sıra Qərb kütləvi informasiya vasitələri “müsəlmanlar” tərəfindən törədilən terror aktlarını İslam dini ilə əlaqələndirdiyi üçün beynəlxalq aləmdə belə bir imic formalaşdırmışdır: İslam terror dinidir, bütün müsəlmanlar terrorçu olmasalar da, bütün terrorçular müsəlmandır. Bunun nəticəsidir ki, Qərbdə islamofobiya meyilləri vüsət almışdır. İslam və müsəlmanlarla bağlı dünyada, xüsusilə Qərb cəmiyyətlərində yanlış təsəvvürlərin yaranmasının əsas səbəblərindən birinin məlumatsızlıq, informasiya qıtlığı, eləcə də birtərəfli və qərəzli informasiya axınıdır. Bunu avstraliyalı jurnalist Peter Manninq “Biz və onlar” adlı əsərində aydın göstərmişdir: “Təcrübəm mənə deyir ki, ərəb və müsəlman avstraliyalıların gündəlik həyat təzi ilə bizim - Avstraliya mediasındakı təqdimat arasında böyük uçurum var. Belə ki, iki böyük qəzetdən götürülmüş nümunələr əsasında, demək olar ki, “zorakılıq”, “ölüm”, “hücum”, “qətl”, “intihar”, yaxud “cani”, “qatil” kimi sözlərin işlədilmə hallarının 60 faizi “ərəb”, “fələstinli”, “müsəlman”, yaxud “İslam” kimi sözlərə çox yaxın çalarlardır” [1]. Belə olduğu halda, niyə insanların çoxunun İslamı terrorizmlə assosiasiya etməyə vadar olduğu anlaşılır. Buradan da görüldüyü kimi, medianın müsəlmanlar barəsində məqsədli şəkildə birtərəfli və qərəzli informasiya siyasətinə üstünlük verməsi məlumatsız kütlələrdə İslam sivilizasiyası ilə bağlı neqativ düşüncələrin formalaşmasına səbəb olur. Bu məlumatsızlıq aparılan sosioloji sorğular nəticəsində də üzə çıxmışdır. Avstraliyada aparılan sorğudan məlum olmuşdur ki, bu ölkə əhalisinin hər üç nəfərindən biri İslam və onun mənsubları olan müsəlmanlar haqqında heç bir bilgiyə sahib deyil [2].

Faktlar da göstərir ki, kütləvi qırğınlara səbəb olan terror hadisələri, əsasən, müsəlman ölkələrində törədilmişdir. Nəticədə, yüzminlərlə müsəlman – uşaq, qadın, qoca – öldürülmüş, milyonlarla müsəlman isə öz doğma vətənlərindən didərgin düşərək yad ölkələrə sığınmaq məcburiyyətində qalmışdır.

Əslində, bu gün müsəlman dünyasında yaradılan terror problemi süni xarakter daşıyır. Problemin qaynağı İslam deyil və o, məsuliyyət də daşımır. Bu, İslamı terrorun qaynağı kimi göstərən bəzi dairələrin müsəlman dünyasında həyata keçirdikləri siyasətdir. Həmin dairələr tərəfindən müsəlmanlar arasında etnik və məzhəb qarşılıqlı rəvac verilir. Bütün baş verənlərə baxmayaraq, İslam dini səbəbi nə olur-olsun hər cür terrora qarşıdır. Çünki din və terrorizm bir-birinə zidd anlayışlardır. Dini radikalizmi və zorakı ekstremizmi hansısa dinə şamil etmək absurddur. Heç bir din bu cür “mübarizəni” qəbul etmir. Lakin tarixə nəzər salsaq, bütün dövrlərdə din adından qanlar axıdıldığına şahidi olarıq.

Beləliklə, məqalədə müasir dünyanın bəlasına çevrilmiş terror anlayışı, onun mahiyyəti, məqsəd və formaları, dinlə terrorun hər hansı əlaqəsinin olub-olmaması, o cümlədən İslam dininin terrora münasibəti barədə məlumat verəcəkdir.

Terror anlayışı və ona münasibət

Terrorla bağlı istər mütəxəssislər, istərsə də dövlətlər tərəfindən qəbul edilmiş ortaq bir tərifin olmaması “nəyi terror hesab etmək olar?” problemini ortaya çıxarmışdır. Çünki bir nəfərin törətdiyi eyni əməldən ötrü bir tərəfdə qəhrəman, digər tərəfdə isə ən qatı cinayətkar kimi qələmə verilməsi müasir dünyanın dəhşətli bəlasının həllini və onunla mübarizəni çətinləşdirir. Terrorun ən təhlükəli problemlərdən biri olaraq qəbul edilməsinə baxmayaraq, razılaşdırılmış tərifin olmaması ciddi çatışmazlıq kimi görünür. Əsas məfhumlar üzərində anlaşılmazlıq hər kəsin öz ideoloji quruluşu çərçivəsində həll yolları axtarışına, bu səbəbdən müxtəlif yanaşmaların ortaya çıxmasına gətirib çıxarır. Məhz siyasi, ideoloji və dini mənbələrdən yararlanan bu yanaşma fərqliliyinə görə terrora yüz doxsandan artıq tərif verilmişdir [3].

Latın dilindən tərcümədə “qorxutmaq”, “gözdağı vermək”, “həzm etmək”, “ürkütmək”, “narahat etmək” kimi mənalara gələn “terrere” sözündən törəyən müasir “terror” məfhumu ilk dəfə 1789-1794-cü illər fransız inqilabı ilə bağlı meydana çıxmışdır. Fransada 1793-cü ildə qurulan və 13 ay davam edən yakobinlər diktaturası tərəfindən terrordan iqtidarı əldə saxlamaq və gücləndirmək üçün siyasi taktika kimi istifadə edilmişdir. Yakobinlərin iqtidardan getməsindən sonra isə minlərlə insanın həyatı bahasına başa gələn bu dövr “terror dövrü” adlandırılmışdır [4].

Fransa inqilabından sonra terror anlayışının əhatə dairəsi xeyli genişlənmişdir. Günümüzdə terrorizm məfhumuna konkret yanaşma mövcud deyil. Məsələn, 1934-cü ildə nəşr olunmuş “Sosial elmlər ensiklopediyası”nda terrorizm mütəşəkkil qrupların və partiyaların qarşılıqlı qoyduqları məqsədə çatmaq üçün tətbiq etdikləri sistemli zorakılıq kimi izah edilir. Amerikalı professor Riçard Falk isə mənəvi və hüquqi bəraəti mümkün olmayan istənilən zorakılığı terrorizm adlandırır. ABŞ-ın özündə də dövlət səviyyəsində terrorizmə üç yanaşma mövcuddur:

1) ABŞ Dövlət Departamenti tərəfindən, əsasən, ictimaiyyətin diqqətini cəlb etmək üçün mülki obyektlərin hədəf seçilərək məhv edilməsi terrorizm adlandırılır;

2) Federal Təhqiqatlar Bürosu terrorizmi hökuməti, mülki cəmiyyəti hər hansı bir şeyə məcbur etmək üçün şəxslərə və mülkiyyətə qarşı qeyri-qanuni güc tətbiqi kimi izah edir;

3) ABŞ Müdafiə Departamenti isə terrorizmi hər hansı siyasi, dini və ideoloji məqsədlərə çatmaq üçün hökumətə, yaxud mülki birliklərə qarşı əvvəlcədən planlaşdırılmış qeyri-qanuni təhdid və ya güc tətbiqi kimi nəzərdən keçirir.

BMT-nin terrorizmə yanaşması daha ümumi xarakter daşıyır: terror - dinc əhali arasında qorxu və inamsızlıq yaratmaq məqsədilə törədilən zorakılıq aktlarıdır. Avropa İttifaqı isə terrorizmə bu cür tərif verir: “Terrorizm hər hansı cəmiyyəti, hökuməti, beynəlxalq təşkilatı ciddi şəkildə təhdid edərək, onların müəyyən hərəkətlərinin, fəaliyyətlərinin qarşısını almaq, yaxud dövlətin, beynəlxalq təşkilatın siyasi, iqtisadi, sosial və konstitusion bazasını darmadağın etməkdir” [5].

Bir çox filosof, alim, siyasətçi, mütəxəssis tərəfindən terror və terrorizm anlayışına yüzlərlə tərif verilsə də, terror konsepsiyasının izahı ilə bağlı dörd əsas yanaşmanın mövcudluğundan bəhs etmək olar:

1) *akademik, elmi yanaşma*: elm insanları zorakılıq və terror faktına vətəndaş, ideoloq və təhlükəsizlik mütəxəssisi kimi deyil, tədqiqatçı kimi yanaşırlar;

2) *rəsmi yanaşma*: dövlət orqanları terror mövzusunda təhlükəsizlik mövqeyindən baxırlar. Onlar terror anlayışını siyasi hədəflərə çatmaq məqsədilə insanların həyatına və mülkünə edilən təcavüz və cəmiyyətdə qorxu yaradan fəaliyyət kimi dəyərləndirirlər;

3) *medianın yanaşması*: media terror hadisələrinin baş vermə səbəbindən daha çox, nəticəsinə diqqət çəkir. Daha bir məqam ondan ibarətdir ki, bəzən bir KİV-in terrorçu kimi təqdim etdiyi qrup digər mətbu orqan tərəfindən “azadlıq mücahidi” kimi təqdim olunur. Bununla da cəmiyyətdə ziddiyyətli fikirlərin formalaşmasına səbəb olurlar.

4) *şiddət tərəfdarlarının yanaşması*: siyasi məqsədlərinə nail olmaq üçün müxtəlif növ zorakılığa əl atan bu cür qruplaşmalar fəaliyyətlərini qanuni sayır və özlərini “azadlıq döyüşçüləri” kimi təqdim edirlər. Onlar şiddət hərəkətlərini legitimləşdirməyə və terroru cinayət kateqoriyasından çıxarmağa cəhd göstərirlər [4].

Din-terror əlaqəsi

Müasir dövrdə din adından istifadə edərək dünyanın bir çox bölgəsində törədilən terror hadisələri global problemə çevrilmişdir. Din ilə terror arasında əlaqənin olub-olmaması tarixən müzakirə edilmişdir və bu gün də edilir. Bu baxımdan hər iki məfhum arasında əlaqənin olması istiqamətindəki yanaşmalar “dini terror”, yaxud “dini motivli terror” anlayışlarını ortaya çıxarmışdır. “Din” və “terror” anlayışlarının yanaşı işlədilməsi və din adından törədilən terrorlar “din terroru dəstəkləyir” qənaətini gücləndirmişdir [6]. Bunun da səbəbi dinin terrorla

tamamilə əks qütblərdə dayanmasına baxmayaraq, özlərini dindar kimi qələmə verən fərdlərin, ya da qrupların din pərdəsi altında terrorçuluq fəaliyyəti ilə məşğul olmasıdır. Bu da istər-istəməz dinin terroru qidalandırdığı, dəstəklədiyi düşüncəsinə gətirib çıxarır. Əslində isə din cəmiyyətdə terror mühitinin meydana gəlməsinə dəstək vermir, əksinə, toplumda sülhün, əmin-amanlığın, dözümlülüyün bərqərar olmasına çalışır. Din fərdi və ictimai baxımdan sülhün, sabitliyin mənbəyi, sosial inteqrasiyanın güclü vasitəçisi, sağlam cəmiyyətin qurulmasını təşviq edən bəşər sivilizasiyasının əhəmiyyətli dirəyidir. Beləliklə, dini motivli terrorun bir şəxsin və ya qrupun etdikləri zülmə haqq qazandırmaq üçün mənsub olduqları dinin adından sui-istifadə etmələrinin bir nəticəsi kimi ortaya çıxdığını demək mümkündür. Bu baxımdan din və terror sözlərini yanaşı işlətmək (*“dini terror”*) və din adından törədilən terrorları *“dinin terroru dəstəkləyir”* şəklində təqdim etmək doğru deyil. *“Dini terror”* ifadəsinin əvəzinə, *“din pərdəsi altında törədilən terror”*, *“din maskası geyinmiş terror(çu)”* şəklində işlətmək daha doğru olardı [6].

Tarixin müəyyən dövrlərində dinlər bir cəmiyyətdə insanlar üçün hüsurun, sabitliyin mənbəyi olduğu halda, başqa toplumda isə nifaq, fitnə və zülm şəklində ortaya çıxması problemlərin dinlərdən deyil, davamçılarından qaynaqlandığı fikrini gücləndirir. Belə vəziyyətdə din ilə mənsublarını bir-birindən ayırmaq dəyərləndirmək lazımdır. Çünki dinin prinsiplərinin mənsubları tərəfindən düzgün başa düşülməsi, qəbul və tətbiq edilməsi önəmlidir. Belə ki, bir dinin mənsubları öz aralarında ortaq məxrəcə gələ bilmirsə, fərqli qrup və məzhəblərə bölünürsə, demək, problemin dindən deyil, ona etiqad edənlərdən qaynaqlandığı aydınlaşır. Eyni dinə mənsub insanlar arasında tarixdə cərəyan edən qarşıdurmalar bunun ən bariz nümunələrini təşkil edir. Özündə eyni mesajı daşıyan və insanlığın ən böyük ortaq dəyəri olan dünya dinləri zamanla bəziləri tərəfindən məqsədləri nəminə siyasi ideologiyalara çevrilmişdir.

Məsələyə sosioloji nöqteyi-nəzərdən baxdıqda din ilə zorakılıq arasında bilavasitə əlaqənin olub-olmadığı haqqında müzakirələr fransız sosioloq və filosof Durkheymə qədər gedib çıxır. Onun ümumi din nəzəriyyəsinə görə, din - inancılıqların həyat təcrübələrindən qaynaqlanır və cəmiyyətin müqəddəsləşdirilməsidir [6]. Ona görə də dini sahəni qorumaq üçün Durkheym tərəfindən tərif edilən müqəddəsləşdirmə prosesi başlanılır. Bu mənada din uğrunda döyüşmək və şəhid olmaq müqəddəs vəzifə kimi ön plana çıxır.

Bəşəriyyət tarixində iqtidara gələnlər öz hakimiyyətlərinin uzunömürlü olması üçün bəzən dini də alət etmişlər. Bu baxımdan dindən qaynaqlandığı kimi görünən şiddət və terror hər zaman olmuşdur. Bu hal dinin deyil, insanın problemidir. Çünki din insanı mənəvi-əxlaqi baxımdan kamilləşdirməyə çalışır və fərdləri bir-birinin hüquqlarına hörmətlə yanaşmağa çağırır. Dinin məqsədi insana həm bu dünyada, həm də axirətdə səadət bəxş etməkdir. Ona görə də dinin insanın, bütövlükdə cəmiyyətin xoşbəxtliyini əlindən alan şiddət və terroru dəstəkləməsi mümkün deyil.

Hər bir inancın fanatik davamçıları mənsub olduğu inancın mütləq həqiqəti təmsil

etdiyini düşündüyü üçün “özündən olmayan”ı ikrah hissi ilə qarşılayır (bu düşüncə az və ya çox - hər insanda var). Fərdlərin, xüsusən dini inanclarla bağlı mövzularda qarşı tərəfin haqlı olduğunu etiraf etməsi son dərəcə müşküldür. Çünki belə bir etiraf sonrakı mərhələdə “etiraf edirsinizsə, niyə fikrimizi qəbul etmirsiniz?” şəklində ikinci sualı doğuracaq. Dini kimliyə az, yaxud çox bağlı olan insanın bunu qəbul etməsi, demək olar ki, qeyri-mümkündür. Şotlandiyalı mütəfəkkir Vattın da vurğuladığı kimi, heç kim həqiqəti təmsil etdiyinə inanmadığı dini icmanın davamçısı olmaz. Ona görə də hər bir dini icma yad hesab etdiyi başqa dini qrupların bir-biri ilə üst-üstə düşən deyil, fərqləndirən xüsusiyyətlərini qabartmaqla özünün mükəmməl olduğunu iddia etməkdədir. Bu da dini təşkilatda “özündən olmayan”a xor baxmaq, onların yanlış yolda olduğu qənaətini formalaşdırır. Beləliklə, din-terror münasibətilə bağlı bu cür yanaşmalar zamanla din və məzhəblər arasındakı kin və nifrəti alovlandıraraq, “dini terror”, yaxud da “dini motivli terror” anlayışını ortaya çıxarmışdır [6].

Ən qədim terror hərəkətlərindən biri “Sikariilər” (Zealotlar) hesab olunur. Həmin dini təşkilat radikal dindarlar tərəfindən 66-73-cü illər arasında Roma işğalına qarşı bugünkü İsrail ərazisində meydana çıxmışdır. Son dərəcə yaxşı təşkilatlanmış sikariilər düşmənlərinə, əsasən, tətill günlərində Qüdsdə izdiham çoxaldıqda hücum edirdilər. Silahları isə “Sika” deyilən və paltarların altında gizlətdikləri kiçik bir xəncər idi. Başlıca fəaliyyətləri isə herodian rahiblərinin monastirlərini məhv etmək, borclarını qaytarmamaq üçün sələmçilərin sənədlərini və dövlətin arxivlərini oğurlamaq, buğda anbarlarını yandırmaq və Qüdsün su kanallarını dağıtmaq olmuşdur.

“Dini motivli terror təşkilatları” kimi səciyələndirilən belə dini cərəyanlara, demək olar ki, bütün böyük dinlərin tarixində təsadüf olunur. Hinduizmdə taqilər, Xristianlıqda səlib yürüşləri və Ku-Kluks-Klan, İslam tarixində isə xəvaric və xaşxaşilik bu cür ekstremist qrupların sadəcə bir neçə nümunəsidir. Dinləri əsas məqsədindən uzaqlaşdıran belə ekstremist qruplara, çox təəssüf ki, indiki dövrdə də təsadüf olunur. Hətta İslam dünyası kontekstində deyə bilirik ki, modern dövrdə belə qrupların sayı orta əsrlərə nisbətən daha da çoxalmış və özlərinə müəyyən sosial dayaq tapmışlar. Bu radikal qrupların müştərək xüsusiyyətləri dini mətnləri dar çərçivədə və kontekstindən uzaqlaşdıraraq yozmaq, öz dini görüşlərini insanlara zorakı yollarla qəbul etdirmək, dini siyasi mexanizm kimi qəbul etmək, demokratik-dünyəvi dəyərlərə qarşı mübarizə aparmaqdır.

Təəssüf ki, bu gün yalnız İslam terror dini kimi göstərməyə çalışılır. Halbuki tarix boyu bütün dinlərin adından istifadə edərək radikal, onun ifrat forması olan ekstremist və terrorist təşkilatlar yaradılmışdır. Əslində isə aparılan araşdırmalar dünyada baş verən terrorların böyük əksəriyyətinin müsəlmanlar tərəfindən törədilmədiyini sübuta yetirir. Bu tədqiqatlar məhz Qərb təhlükəsizlik qurumlarının, xüsusi xidmət orqanlarının tədqiqatları nəticəsində ortaya çıxmış və onların hesabatlarında öz əksini tapmışdır. Məsələn, artıq aydındır ki, ABŞ-da törədilən terrorların İslam dininə aidiyyəti yoxdur. Kanadada fəaliyyət göstərən Qloballaşma

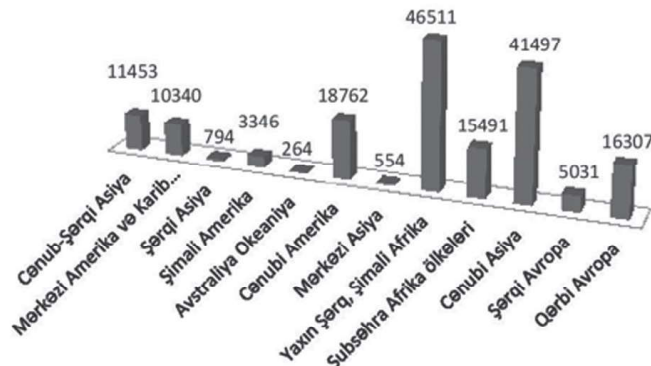
üzrə Tədqiqat Mərkəzi və eləcə də ABŞ-ın Federal Təhqiqatlar Bürosunun hesabatına görə, 1980-2005-ci illər arasında Birləşmiş Ştatlarda baş verən terror hücumlarının 94 faizi qeyri-müsəlmanlar tərəfindən törədilmişdir. Terror aktlarının 6%-inin səbəbkarı müsəlmanlar, 7%-inin səbəbkarı yəhudilər, 66%-inin səbəbkarı isə solçu və əsasən xristian olan Latın amerikalılardır [7]. Bu fakt ondan xəbər verir ki, ABŞ-da terrora şübhəli bilinən şəxsin qeyri-müsəlman olması ehtimalı müsəlman olması ehtimalından dəfələrlə çoxdur. Göründüyü kimi, ABŞ-da həmin illərdə müsəlmanlara nisbətən yəhudilər daha çox terror aktları törətmişdir. Belə olduğu halda, biz mediada “yəhudi terroru”, yaxud “iudaizm terroru” ifadələri ilə heç rastlaşırıqmı? Təbii ki, yox. Hətta rastlaşsaydıq, bu da düzgün ifadə olmazdı. Çünki terrorun heç bir dini və ya milli mənsubiyyəti yoxdur. Halbuki Qərb mediası və bəzi beyin mərkəzləri bu faktı İslam dini və müsəlmanlara münasibətdə nədənsə sayə almırlar, qərəz nümayiş etdirirlər. Yeri gəlmişkən, elə həmin hesabatda görə, xristianların törətdikləri terrorların sayı yəhudi və müsəlmanların törətdiklərindən dəfələrlə çoxdur. Elə isə niyə Qərb mediası “xristian terroru” ifadəsini işlətmir? Yaxud indiyədək Amerika ərazisində qaradərili və avtohton hindulara qarşı terrorları ilə məşhurlaşan, hətta İkinci Dünya müharibəsindən sonra da mövcud olmuş xristian dininə mənsub, irqçi Ku-Kluks-Klançılar niyə “xristian terrorçuları” kimi yad edilmir? Təbii ki, onların xristianlar kimi qələmə verilməsi yanlışdır, amma bu prinsip bütün terrorçulara, o cümlədən özlərini müsəlman kimi qələmə verənlərə də eynilə şamil edilməlidir. Başqa bir misal. “Europol” (The European Union Agency for Law Enforcement Cooperation) tərəfindən hazırlanmış hesabatda görə, 2015-ci ildə Avropada terror aktlarının böyük əksəriyyəti separatçı qruplar tərəfindən törədilmişdir. 2013-cü ildə Avropada 152 terror hücumu qeydə alınmışdır ki, onlardan yalnız ikisi “dini motivli” sayılır, qalanları isə etnik-millətçi, separatçı və s. ideyalar əsasında baş vermişdir [8].

Dünyada 1970-ci ildən 2012-ci ilədək törədilən 104 mindən çox terror aktının hamısının müsəlmanlar tərəfindən törədildiyi barədə absurd fərziyyə irəli sürsək belə, həmin terrorçular müsəlmanların ümumi sayının heç 0,001 faizi qədər də deyil. Hətta bu halda belə, müsəlmanları terrorçuluqda ittiham etmək məntiqsizlik olardı. Halbuki yuxarıdakı faktlardan da göründüyü kimi, terror aktlarının mütləq əksəriyyəti məhz qeyri-müsəlmanlar tərəfindən törədilmişdir. Bu barədə ABŞ-ın Merilend Universitetinin Qlobal Terrorizm Məlumat Bazasında (Global Terrorism Database) 1970-ci ildən 2017-ci ilədək 170 min terror insidentinin baş verdiyi qeyd olunur [9]. Bu, həm də sözügedən mövzuda ictimaiyyətə açıq olan ən müfəssəl baza hesab edilir. Məlumat bazasına əsasən, göstərilən müddət ərzində törədilən terror aktları özlərini müsəlman adlandıran, yaxud da müsəlman kimi qələmə verilənlərin törətdiyi terror aktları və digərləri tərəfindən törədilən terror aktları olmaqla ayrı-ayrı qruplaşdırılmışdır. Məlum olur ki, ikinci qrupa “Ku-Kluks-Klan”, “İrland Respublikaçı Ordusu”, “Mormon ekstremistləri”, “Kommunistlərin Kökünü Kəsmək və Millət Qurmaq üçün Vyetnamlıların Təşkilatı”, “Yəhudi Müdafiə Liqası”, “19 May Kommunist əmri”, “Çikano Azadlıq Cəbhəsi”, “Yəhudi Silahlı

Müqaviməti”, “Amerika Hindu Hərəkatı”, “Ari Milləti”, “Yəhudi Fəaliyyət Hərəkatı”, “Kubanın Azadlığı üçün Milli Cəbhə”, “Dördüncü Reyx Skinxedləri” və s. bu kimi təşkilatların törətdikləri terror aktları daxildir. Bu qədər çoxsaylı qeyri-müsəlman qruplaşmanın törətdiyi terror hadisələri ilə müqayisədə, əslində, həqiqi müsəlmanlara heç bir aidiyyəti olmayan “əl-Qaidə”, “Taliban”, “Qara Amerikalı Müsəlmanlar” və ya digər “müsəlman” qruplarının törətdiyi terrorlar olduqca cüzdür. Bununla bağlı tədqiqatçılar formal olaraq müsəlmanlarla ən cüzi bağlılıqları olanları belə “müsəlman” qrupunda təsnifatlandırmışlar. Məsələn, ABŞ-da baş vermiş təxminən 2400 terrorçu hücumunun altmışı müsəlmanlar tərəfindən törədilmişdir. Başqa sözlə, 1970-2012-ci illərdə ABŞ-da törədilmiş terror aktlarının cəmi 2,5 faizi özünü müsəlman hesab edənlərin payına düşür. Bu isə həmin ölkədə baş verən çoxlu sayda terror aktlarının cüzi hissəsidir. Həmin ölkədəki terror aktlarının təxminən 118-i və ya 4,9 faizi isə özlərini “yəhudi” adlandıranların payına düşür. Belə ki, “Yəhudi Silahlı Müqaviməti”, “Yəhudi Müdafiə Liqası” və “yəhudi” adından çıxış edən digər qurumlar bu qədər terror payına sahibdirlər. Əgər təkə ABŞ yox, bütün dünya üzrə bu cür terror aktlarının baş vermə arealı və qurbanlarına nəzər salsaq, görürük ki, terror aktlarının kütləvi qurbanları, əsasən, müsəlmanlar olmuşdur. Belə ki, radikal-ekstremist qrupların törətdikləri terror aktlarından bir çox müsəlman ölkəsi əziyyət çəkir. Bu gün törədilən terrorların fəsadları Yaxın Şərqdə - Suriyada, Liviyada, İraqda, Əfqanıstanda və s. müsəlman ölkələrində qabarıq şəkildə görünməkdədir. Həmin ölkələr faktiki olaraq kütləvi insan qırğına, aclığa, səfalətə məruz qalmış, iqtisadiyyatları, mədəni-dini abidələri məhv olmuş, bir sözlə, dövlət kimi mövcudluqları təhlükə altına düşmüşdür. Bu faktlar qlobal terrorun əsas hədəfinin məhz müsəlmanlar olduğunun əyani sübutlarıdır.

ABŞ-ın Merilend Universitetinin Qlobal Terrorizm Məlumat Bazasının araşdırmalarına əsasən, 1970-2016-cı illər arasında dünyadakı terror aktlarının təxminən 50 faizi müsəlman ölkələrində törədilmişdir. Ətraflı aşağıdakı cədvəldə:

1970-2016-cı illərdə terror aktlarının dünya regionları üzrə paylanması (Global Terrorism Database)

İslamın terrora münasibəti

İslam dininin məqsədi kamil insan yetişdirmək, hüsur və sülh şəraitində yaşayan cəmiyyət meydana gətirməkdir. Bunun üçün sevgini, mərhəməti, ədaləti, qardaşlığı, həmrəyliyi, yardımlaşmağı, qıyası, insan üçün faydalı olan hər cür əxlaqi prinsipləri əmr və tövsiyə etmişdir. Zorakılıq yolu ilə insanlara işgəncə verməyə və ya onların yaşamaq hüququnu əlindən almağa qadağa qoymuşdur. İslam dini nəinki insanların şərəf və ləyaqətini alçaltmağı, təhqir etməyi, hətta onları lağa qoymağı belə qadağan etmişdir. Məhəmməd peyğəmbər (s) buyurur ki: *“Mərhəmət edənə Allah da mərhəmət edər. Siz yer üzündəkilərə, bütün canlılara mərhəmət edin ki, göy üzündəkilər də (Allah və mələklər) sizə mərhəmət etsin”* (“Səhihi-Tirmizi”). Digər hədisində isə: *“Müsəlman əlindən və dilindən kimsənin zərər görmədiyi, insanların hər mövzuda ondan əmin olduqları kimsədir”* (“Səhihi-Buxari”) – buyuraraq, şiddət və terrorun kökünü kəsəcək prinsipləri ortaya qoymuşdur. Bu baxımdan terroru və terrorizmi İslam dini ilə əlaqələndirmək azad iradəyə, sülhə və barışa böyük dəyər verən dinə atılmış iftiradır.

İslam dini təbliğ olunmağa başladığı gündən indiyədək dəyişməyən təməl prinsiplərini bütün bəşəriyyətə təqdim etmişdir. Ümumiyyətlə, İslam ilahiyatçılarına görə, din ağıl sahibi insanları öz iradəsi və arzuları ilə xeyirli olanlara sövq edən ilahi qanunlar toplusudur. Yəni o, Uca Yaradanın böyük xeyrə, əbədi səadətə çatmaq üçün öz bəndələrinə bəxş etdiyi hökmlərdir. Bu baxımdan İslam dininin əsl təbiətində zorakılıq və şiddətin olduğunu demək qeyri-mümkündür. Dini yaymaq, təbliğ etmək məqsədilə zorakılığa, terrora əl atanların bu hərəkəti İslamın ümumbəşəri mesajını doğru anlamamalarından irəli gəlir. İslamı yanlış anlayanların yuvarlandığı cəhalət bataqlığı terrora zəmin hazırlayır. Çünki bu bataqlığa düşən insanlar din uğrunda mübarizə apardıqlarına inanırlar. Məhz bu cür düşüncələrinə görə də törədəcəkləri/törətdikləri əməllərin cinayət olduğunu, yəni dünyəvi baxımdan qanunsuz, dini baxımdan isə doğru olmadığını dərk edə bilmirlər.

Bu kontekstdə müzakirə predmeti olan iki kəlmənin, yəni “terror” ilə “İslam”ın yan-yanına gətirilərək “İslam terroru” şəklində istifadə edilməsi, bəlkə də, sonuncu səmavi dinə ən böyük zərbədir. Çünki İslam, adından da göründüyü kimi, sülh, sabitlik, hüsur, güvən, əmin-amanlıq mənalərini verir. “İslam” kəlməsi hər cür bəla və fəlakətdən uzaq durmaq, onlardan xilas olmaq, sülh, əmin-amanlıq, ibadət, itaət kimi mənalər daşıyır. Eyni zamanda, təslim olmaq, boyun əymək, qurtulmaq, müsəlman olmaq mənalərində da işlədilir. Necə olur ki, bu cür gözəl və xeyrə istiqamətlənmiş mənalər daşıyan bir din təzyiqi, şiddəti və zorakılığı özünə metod seçsin?!

Qurani-Kərimin “Nəhl” surəsinin 125-ci ayəsində buyurulur: **“(Ya Rəsulum!) İnsanları hikmətlə (Quranla, tutarlı dəlillərlə), gözəl öyüd-nəsihət (moizə) ilə Rəbbinin yoluna (İslama) dəvət et...”**; Eyni zamanda, “Ali İmran” surəsinin 104-cü ayəsində buyurulur: **“(Ey müsəlmanlar!) İçərinizdə (insanları) yaxşılığa çağıran, xeyirli işlər görməyi əmr edən və pis əməlləri qadağan edən bir camaat olsun! Bunlar (bu camaat), həqiqətən nicat tapmış şəxslərdir”** [10].

Quran bu ayələrlə müsəlmanlardan insanları Allahın dininə yaxşılıq və gözəlliklə dəvət etmələrini istəyir. İman gətirənlər üçün İslamı bu şəkildə təbliğ etmək şərtidir. Bu metodu bir tərəfə qoyub zorla insanları İslam dininə dəvət etmək Allahın buyuruqlarına qarşı çıxmaq və Ona üsyan etmək mənasına gəlir.

Məhəmməd peyğəmbər (s) ona əzab-əziyyət verənləri, hətta sui-qəsd etməyə cəhd göstərənləri bağışlamış, insanlarla daim xoşgörülü və anlayışlı davranmışdır. Qurani-Kərimin “Ali İmran” surəsinin 159-cu ayəsində Allah Rəsulunun (s) bu tolerant davranışına işarə edilərək buyurulmuşdur: **“Ya Rəsulum! Allahın mərhəməti səbəbinə sən onlarla (döyüşdən qaçıb sonra yanına qayıdanlarla) yumşaq rəftar etdin. Əgər qaba, sərt ürəkli olsaydın, əlbəttə, onlar sənəin ətrafından dağılıb gedərdilər...”** [10]. Məhz İslamın bu xoş rəftarı və tolerant davranışı onun sürətlə yayılmasında, qısa müddətdə bir çox insanın bu dinə üz tutmasında böyük rol oynamışdır.

İslam anlayışına görə, sonsuz güc və qüdrət sahibi olan Allah bəşər övladını ən gözəl surətdə yaratmış, ona ruhundan üfürmüş, şan-şərəf, izzət-qüdrət vermiş, yer üzünü insana boyun əydirmiş və saysız-hesabsız nemətləri insana bəxş etmişdir. Bütün bu nemətlərin qarşılığında isə insandan istənilən şey yaradılış qayəsinə uyğun olaraq formalaşması, insanlara sevgi və mərhəmət göstərməsi, onlarla yaxşı davranması, o cümlədən yaşadığı cəmiyyətlə, qisası, bütün bəşəriyyətlə sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşamasıdır. İnsan bu xüsusiyyətlərə sahib olduğu təqdirdə Quranın istədiyi mömin sifətinə yiyələnmə bilər. Təmali sülh, sevgi, bağışlama və xoşgörüyə dayanan İslam dini ümumi mənada qardaşlığı, sevgini, birliyi və hüzzu əmr edərkən, səbəbi nə olur-olsun, həddi aşmağı, nifrəti, zülmü və zorakılığı xoş qarşılamamışdır. O, zülmün və nifrətin son həddi olan terroru şiddətlə qınayaraq, qadağan etmişdir. Bu səbəbdən də heç kim zorla müsəlman olmağa, İslamı yaşamağa məcbur edilə bilməz. Çünki İslam dini kimliyindən asılı olmayaraq heç kəsə dini zorla qəbul etdirmək səlahiyyəti verməmişdir. Qurani-Kərim bu həqiqəti “Bəqərə” surəsinin 256-cı ayəsində bütün bəşəriyyətə elan etmişdir: **“Dində məcburiyyət (zorakılıq) yoxdur...”** [10]. Quranın bu mesajı insanın olduğu bütün məkən və zamanda keçərliliyini istisnasız davam etdirir. İslam dininə görə, təzyiq, qorxu və şiddət vasitəsilə bir insanı müsəlman olmağa məcbur etmək nə qədər ağıla və vəhyə ziddirsə, namaz qılmaq, oruc tutmaq və s. kimi ibadətləri yerinə yetirmək mövzusunda da zorakılığa əl atmaq ağıla və vəhyə ziddir. Bu baxımdan şiddət göstərmək, güc tətbiq etmək İslamın dəvət və təbliğ metodu deyildir.

İslam dinin məqsədlərindən biri də insanlar arasında sevgini, hüzzu, qardaşlığı təmin etməkdir. Məhəmməd peyğəmbərin (s) mömin və müsəlmanı *“əлиндən və dilindən kimsənin zərər görmədiy şəxs”* şəklində tərif etməsindən anlaşılır ki, insanlara, yaşadığı cəmiyyətə, xalqına və dövlətinə qarşı pis əməllər işləyən, şiddət və terror fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər müsəlman hesab oluna bilməz.

İslam nəinki terror fəaliyyətini və terrorizmi xoş qarşılayır, hətta böyüklərinə hörmət etməyən, kiçiklərinə qarşı da şəfqətli və mərhəmətli olmayanları özündən saymır. İslam insanlara

yer üzündə yaşayan bütün canlılara mərhəmətlə davranmağı əmr etmiş, yaradılanı Yaradandan ötrü xoş görmək anlayışını aşılamışdır. O zaman bu qədər incə və həssas xüsusiyyətlərə sahib olan İslam dininin uşaq-qoca, kişi-qadın demədən günahsız və məsum insanların qanını tökən terroru xoş qarşılamaşı məntiqə ziddir. İslama görə, insan yaradılmış varlıqların ən şərəflisidir. Ona görə də insan şəxsiyyətinə hörmət bəsləməyi əmr edir və bunu hər kəsin həm dini, həm də əxlaqi vəzifəsi hesab edir. Qurani-Kərimin “İsra” surəsinin 70-ci ayəsində bu həqiqətlə bağlı buyrulur: **“Biz, Adəm övladını şərəfli və hörmətli elədik, onları suda və quruda (gəmilərə, heyvanlara və başqa nəqliyyat vasitələrinə) mindirib sahib etdik, özlərinə (cürbəcür nemətlərdən) təmiz ruzi verdik və onları yaratdığımız məxluqatın çoxundan xeyli üstün etdik”** [10]. Bu qədər dəyərli və üstün bir varlığa qəsd edilməsi Allah qatında ən böyük günahdır.

Ümumiyyətlə, adam öldürmək hadisəsi fərdilikdən çıxaraq, bütün cəmiyyəti narahat edən problemə çevrilir. Ona görə də Allah Qurani-Kərimin “Nisa” surəsinin 93-cü ayəsində qəsdən, haqsız yerə adam öldürməyi haram saymış, cəzasının sonsuza qədər qalacağı cəhənnəm olduğunu bildirmişdir: **“Hər kəs bir mömin şəxsi qəsdən öldürərsə, onun cəzası əbədi qalacağı Cəhənnəmdir. Allah ona qəzəb və lənət edər, (axirətdə) onun üçün böyük əzab hazırlar!”** [10]. Uca Yaradan “Maidə” surəsinin 32-ci ayəsində haqsız yerə bir insanı öldürməyi bütün bəşəriyyəti öldürmək, bir insanı xilas etməyi də bütün insanlara həyat vermək kimi təqdim etmişdir: **“...Hər kəs bir kimsəni öldürməmiş və yer üzündə fitnə-fəsad törətməmiş bir şəxsi öldürsə, o, bütün insanları öldürmüş kimi olur. Hər kəs belə bir kimsəni diriltə (ölümdən qurtarsa), o, bütün insanları diriltmiş kimi olur”** [10].

Beləliklə, bu ilahi prinsiplər nəzərdən keçirilərsə, şiddət, zorakılıq, terror və anarxiyanın İslamla uzaqdan-yaxından heç bir əlaqəsinin olmadığı açıq şəkildə görünəcəkdir. İslamın bu cür dağıdıcı hərəkətlərlə əlaqəsi olmaması bir yana, o, hər cür fitnə-fəsadı, təxribatı, əziyyəti, işgəncəni və zülmü, qıyası, şiddət və terroru qəti şəkildə pisləyir. Çünki dinin məqsədi fərd və cəmiyyəti məhv etmək deyil, əksinə, maddi və mənəvi baxımdan fitrətinə uyğun səviyyəyə çatdırıb ucaltmaqdır. İslam dininin bu mövzudakı əmr və qadağaları qarşısında bütün bəşəriyyətin üzərinə düşən vəzifə fitnə-fəsaddan, şiddət və terrordan uzaq durmaq, bu düşüncədəki insanlara etibar etməmək, bir-birinə hörmət bəsləmək, birlik və bərabərlik içərisində qardaşcasına yaşamaqdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Manning Peter. Us And Them. Australia: 2006, 312 s.
2. Islam is not a Religion of Extremism/ <http://islamicpamphlets.com/islam-is-not-a-religion-of-extremism>
3. Bal İhsan. Terör nedir, neden terörist olunur? Ankara: 2006. 394 s.
4. https://ecitydoc.com/download/2dn-sosyolojs-din-ve-terr_pdf
5. Terrorizm və onun formaları // <https://turalisgandarov.wordpress.com/2011/01/09/terrorizm/>
6. Aydın, Ahmet Hamdi-Türkoğlu, Mehmet Emin. “Dinî motifli terör” kavramı. <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/AYDIN-Ahmet-Hamdi-T%C3%9CRKO%C4%9ELU-Mehmet-Emin-D%C4%B0N%C3%8E-MOT%C4%B0FL%C4%B0-TER%C3%96R-KAVRAMI.pdf>
7. http://www.start.umd.edu/pubs/START_PPTUS_DataCollectionDescriptiveAnalysis_Sept2011.pdf
8. <https://www.europol.europa.eu/activities-services/main-reports/te-sat-2014-eu-terrorism-situation-and-trend-report>
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Global_Terrorism_Database#/media/File:Terrorist_incidents_worldwide.svg
10. Qurani-Kərim (ərəb dilindən tərcümə edənlər: Z.M.Bünyadov, V.M.Məmmədaliyev). Bakı: Nurlar, 2016.

Садиг Мирзаев

ТЕРРОР, РЕЛИГИЯ И ПОЛИТИКА
Двойные стандарты и реалии

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается понятие террора, превратившегося в бедствие современного мира, его сущность, цели и формы, наличие каких-либо связей с религией, а также отношение исламской религии к террору. Отмечается, что на протяжении всей истории некоторые круги использовали религию в качестве средства для осуществления своих целей. В статье отмечается, что исламская религия не имеет ничего общего с терроризмом, все религии, особенно ислам, осуждают насилие и террор. Потому что, целью религии является не уничтожение индивида и общества, а наоборот – моральное и материальное возвышение.

Sadig Mirzayev

TERROR, RELIGION AND POLITICS
Double standards and realities

SUMMARY

The article discusses the concept of terror, which has turned into a disaster of the modern world, its essence, goals and forms, the presence of any connection with religion, as well as the attitude of the Islamic religion to terror. It is noted that throughout history some circles have used religion as a means to reach their goals. The article emphasizes that the Islamic religion has nothing to do with terrorism; all religions, especially Islam, condemn violence and terror. Because, the purpose of religion is the moral and material elevation individual and society rather than their destruction of.